

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

Σειρά: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ | Σχολικά βοηθήματα (για το Λύκειο)
Πλάτωνος Πρωταγόρας Γ' Λυκείου Θεωρητική Κατεύθυνση
Παναγιώτης Τζιτζικάκης

Επιστημονική Επιμέλεια: Γιάννης Βλαχάκης
Γλωσσική Επιμέλεια: Καίτη Νικολοπούλου
Στοιχειοθεσία – Σελιδοποίηση: Γεωργία Λαμπροπούλου
Σχεδιασμός Εξωφύλλου: Conceptmaniax
Υπεύθυνος 2ης Έκδοσης: Αποστόλης Αντωνόπουλος

E-mail συγγραφέα: pasifai69@tellas.gr

Copyright 2006 © ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ, Παναγιώτης Τζιτζικάκης
για την ελληνική γλώσσα σε όλο τον κόσμο.

ISBN: 978-960-6881-25-1

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο, μέσο και μέθοδο αναδημοσίευση, αναπαραγωγή, μετάφραση, διασκευή, θέση σε κυκλοφορία, παρουσίαση, διανομή και η εν γένει πάσης φύσεως χρήση και εκμετάλλευση του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμηματικά, καθώς και της ολικής αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου (στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης κ.λπ.) και του εξωφύλλου του, σύμφωνα με τις διατάξεις της υπάρχουσας νομοθεσίας περί προστασίας πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων περιλαμβανομένων και των σχετικών διεθνών συμβάσεων.

Σωτήρος & Αλκιβιάδου 132, Τ.Κ. 185 35 Πειραιάς
τηλ: 210 4112507, fax: 210 4116752
url: www.poukamisas.gr, e-mail: publications@poukamisas.gr

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΖΙΤΖΙΚΑΚΗΣ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

2η έκδοση

εκδόσεις
ΠΟΥΚΑΜΙΑΣ

Πρόλογος

Το παρόν βιβλίο αποτελεί καρπό πολύμοχθης διανοητικής προσπάθειας και αξιολογής –θα ήθελα να πιστεύω– διδακτικής εμπειρίας. Απευθύνεται στους μαθητές της Θεωρητικής κατεύθυνσης της Γ΄ Λυκείου, αλλά και σε όσους διδάσκοντες κρίνουν χρήσιμο και ενδιαφέρον το περιεχόμενό του. Φιλοδοξεί να βοηθήσει –κυρίως τους πρώτους– στην προσέγγιση, κατανόηση και ερμηνεία των χωρίων του πλατωνικού Πρωταγόρα που παρατίθενται στις ενότητες του σχολικού εγχειριδίου.

Για τον σκοπό αυτό, το συγκεκριμένο βοήθημα περιλαμβάνει:

- Απόδοση της εισαγωγής του σχολικού βιβλίου με τη μορφή εκτενούς σχεδιαγράμματος
- Ερωτήσεις κατανόησης στη σχολική εισαγωγή
- Αρχαίο κείμενο και μετάφραση σε αντιστοίχιση
- Λεξιλογικά, ετυμολογικά και γραμματικά σχόλια
- Χρονικές και εγκλιτικές αντικαταστάσεις
- Συντακτική επεξεργασία κάθε ενότητας
- Δομή της ενότητας
- Ερμηνευτική προσέγγιση
- Απαντήσεις στα «Θέματα για συζήτηση» του σχολικού βιβλίου
- Λεξιλογικές ασκήσεις και πρόσθετες ερμηνευτικές ερωτήσεις
- Κριτήρια αξιολόγησης
- Απαντήσεις στις πρόσθετες ερμηνευτικές ερωτήσεις και στα κριτήρια αξιολόγησης.

Ο συγγραφέας

Περιεχόμενα

Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία

A. Οι ιστορικές συνθήκες γέννησης της φιλοσοφίας	11
B. Οι προσωκρατικοί	18
Γ. Οι σοφιστές και το κίνημα του διαφωτισμού στην Αθήνα	25
Δ. Ο Σωκράτης	35
Ε. Ο Πλάτων	43

Εισαγωγή στον Πρωταγόρα

A. Η διάρθρωση του διαλόγου και τα πρόσωπα	51
B. Η φιλοσοφική σημασία του διαλόγου	59
Γ. Ο μύθος του Πρωταγόρα για τη δημιουργία του ανθρώπου και την αρετή	61

Ενότητες

1η Ενότητα: Μπορεί η αρετή να γίνει αντικείμενο διδασκαλίας;	65
2η Ενότητα: Η αρχή της δημιουργίας του ανθρώπου	85
3η Ενότητα: Η κλοπή της φωτιάς	111
4η Ενότητα: Η πολιτική αρετή, κοινό δώρο του Δία στους ανθρώπους, απαραίτητη ιδιότητα για τη συγκρότηση κοινωνιών	131
1ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	165
5η Ενότητα: Η πολιτική αρετή ως κοινή και φυσική ιδιότητα όλων των ανθρώπων	171
2ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	197
6η Ενότητα: Η παιδευτική σημασία της τιμωρίας ως απόδειξη του διδακτού της πολιτικής αρετής	199
3ο ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	221
7η Ενότητα: Η διδασκαλία της αρετής από την οικογένεια και την κοινωνία	223

Επίμετρο

Απαντήσεις στα κριτήρια αξιολόγησης	241
Απαντήσεις στις ερμηνευτικές ερωτήσεις	246

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

256

Εισαγωγή
στην Αρχαία
Ελληνική
Φιλοσοφία

Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία

(Απόδοση της σχολικής Εισαγωγής με τη μορφή σχεδιαγράμματος)

Α. ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Το «ελληνικό θαύμα»

Η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στο «ελληνικό θαύμα»

Η πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα της αρχαιότητας, γνωστή και ως «ελληνικό θαύμα», προκάλεσε τον ανυπόκριτο θαυμασμό της ευρωπαϊκής διανόησης.

Η χρονική έκταση του «ελληνικού θαύματος» και οι τομείς στους οποίους εκδηλώθηκε

Το «ελληνικό θαύμα» εκτείνεται χρονικά μεταξύ του 8ου και του 4ου π.Χ. αι. Τη συγκεκριμένη περίοδο παρατηρείται άνθιση στην επική και λυρική ποίηση, στο δράμα, στη φιλοσοφία, στη γλυπτική, στην αρχιτεκτονική, στη ρητορική και πολιτική σκέψη.

Η ιδιαιτερότητα του «ελληνικού θαύματος»

Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο θαυμασμό για τον πολιτισμό εκείνης της περιόδου δεν είναι τόσο τα ατομικά επιτεύγματα και οι αρετές του κάθε στοχαστή και καλλιτέχνη, όσο η ανάδειξη νέων τρόπων σκέψης και έκφρασης.

Αξιολόγηση του όρου «θαύμα»

- ♦ Ο όρος «θαύμα», με τον οποίο χαρακτηρίζεται η πνευματική και καλλιτεχνική παραγωγή της αρχαιότητας, δεν είναι εύστοχος, επειδή με τον όρο αυτό εννοούμε κάθε φαινόμενο που υπερβαίνει την ανθρώπινη λογική.
- ♦ Αντίθετα, η ελληνική σκέψη αναζητούσε τα λογικά αίτια στα φυσικά και ιστορικά φαινόμενα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ποίηση του Ομήρου:

αυτή διαφοροποιείται από το μυκηναϊκό παρελθόν και τις παραδόσεις των υπόλοιπων λαών της Μέσης Ανατολής, καθώς έχει την τάση να απομακρύνει το μυστηριώδες και να προβάλλει τις λογικές σχέσεις των γεγονότων. Παρά ταύτα, και η ομηρική ποίηση κινείται στα πλαίσια της παραδοσιακής θρησκείας.

Τελικό συμπέρασμα

Η αρχαία ελληνική πνευματική και καλλιτεχνική παραγωγή είναι ένα «θαύμα», το οποίο όμως έχει δημιουργηθεί από ανθρώπους σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες και που μπορεί και πρέπει να αποτελεί διαρκή πηγή έμπνευσης για τους μεταγενέστερους.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια ήταν η στάση της ευρωπαϊκής φιλολογίας και ιστοριογραφίας απέναντι στην πολιτισμική παραγωγή της αρχαιότητας;
2. Για ποιο λόγο τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα των αρχαίων Ελλήνων χαρακτηρίστηκαν ως «θαύμα»;
3. Σε ποια χρονική περίοδο εκτείνεται το αρχαιοελληνικό «θαύμα» και σε ποιους τομείς εκδηλώθηκε;
4. Γιατί ο όρος «θαύμα», με τον οποίο χαρακτηρίζεται η πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, θεωρείται ανακριβής;
5. Σε τι διαφοροποιείται η επική ποίηση του Ομήρου από το μυκηναϊκό παρελθόν και από τις παραδόσεις των άλλων λαών της Μέσης Ανατολής;

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Η δημιουργία του ιστορικού φαινομένου της πόλεως

Η συμβολή της πόλεως στην εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού

- ♦ Ο θεσμός της πόλεως-κράτους είναι αυτός που συνετέλεσε κατά κύριο λόγο στη διαμόρφωση των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.
- ♦ Παρά το γεγονός ότι τόσο ο μυκηναϊκός όσο και ο γεωμετρικός πολιτισμός είναι δημιούργημα των Ελλήνων, ο ελληνικός πολιτισμός αποκτά την πλήρη, την κλασική μορφή του στο πλαίσιο της πόλεως.

Η σημασία του όρου «πόλις»

Με τον αρχαιοελληνικό όρο «πόλις» δεν εννοείται το αστικό κέντρο, όπως στη σύγχρονη εποχή ή όπως στις τότε χώρες της Ανατολής, αλλά η κρατική εκείνη οντότητα στην οποία:

- ♦ οι διάφορες εξουσίες (δικαστική, βουλευτική, εκτελεστική) ασκούνται με βάση γραπτούς και άγραφους ηθικούς νόμους, που αποτελούν ανθρώπινο και όχι θεϊκό δημιούργημα, προϊόν συναπόφασης του συνόλου των πολιτών,
- ♦ οι άνθρωποι που ανήκουν σε αυτήν αποκτούν το δικαίωμα συμμετοχής στις παραπάνω εξουσίες, επειδή διαθέτουν την ιδιότητα του πολίτη και όχι κάποιο ιερατικό αξίωμα ή αριστοκρατική καταγωγή.

Τα κοινά χαρακτηριστικά των ελληνικών πόλεων και οι μεταξύ τους διαφορές

- ♦ Τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι κοινά σε κάθε μορφή πολιτεύματος που εμφανίστηκε στις ελληνικές πόλεις-κράτη (αριστοκρατικό/ολιγαρχικό, τυραννικό, δημοκρατικό).
- ♦ Η διαφορά της μιας από την άλλη πολιτειακή μορφή συνίσταται στην ευρύτητα της ισονομίας που η καθεμιά παρέχει στους πολίτες, δηλαδή στον αριθμό των ατόμων που αποκτούν πολιτικά δικαιώματα.

Τα αίτια της εμφάνισης της πόλεως-κράτους

- ♦ Ο θεσμός της πόλεως-κράτους οφείλει την εμφάνισή του στην ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας, που είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πλούτου ανεξάρτητου από τη γαιοκτησία και τη γεωργία.
- ♦ Η εξέλιξη αυτή οδήγησε με τη σειρά της στην ανάδειξη νέων κοινωνικών τάξεων (έμποροι, βιοτέχνες, χειρώνακτες), που απέκτησαν οικονομική δύναμη και διεκδίκησαν μερίδιο στη νομή της εξουσίας.
- ♦ Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση κοινωνικών εντάσεων και συγκρούσεων, τη δημιουργία νέων πολιτικών συνθηκών και τον αποικισμό περιοχών.
- ♦ Έτσι, προέκυψε η ανάγκη να συσταθεί εξ αρχής η πολιτεία και να εκχωρηθούν έκτακτες εξουσίες σ' ένα πρόσωπο (νομοθέτη), προκειμένου να συντάξει ένα νέο πολίτευμα.

Η διαφορά των κοινωνικο-πολιτικών αλλαγών στον ελληνικό χώρο, σε σχέση με τις αντίστοιχες στις χώρες της Μ. Ασίας και της Μ. Ανατολής

- ♦ Στα κράτη της Μικράς Ασίας και της Μέσης Ανατολής οι πολιτικές μεταβολές περιορίζονταν στην αλλαγή δυναστείας, ενώ οι κοινωνικές και πολιτικές δομές παρέμεναν άθικτες.
- ♦ Αντίθετα, στον ελληνικό χώρο οι κοινωνικές εντάσεις επέφεραν βαθύτατες αλλαγές στους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς: οι διάφορες κοινωνικές ομάδες δεν διεκδικούν μόνο πολιτικά δικαιώματα, αλλά επεξεργάζονται και θεωρητικά το πρόβλημα της πολιτικής.

Συμπέρασμα

Η γέννηση της φιλοσοφίας οφείλεται στις παραπάνω κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές. Γι' αυτό και οι επτά σοφοί της αρχαιότητας ήταν ταυτόχρονα και πολιτικοί και νομοθέτες.

Το σημασιολογικό περιεχόμενο της έννοιας «σοφία»

Με τον όρο «σοφία» δηλώνεται ο στοχασμός που έχει ως αντικείμενο τον ίδιο τον άνθρωπο και τον κόσμο που τον περιβάλλει. Ο κόσμος αυτός δεν αποτελεί πλέον έκφραση της θεϊκής δύναμης, αλλά κάτι που ο ίδιος ο άνθρωπος μπορεί έως ένα βαθμό να ελέγξει και να κατανοήσει.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια είναι η συμβολή του θεσμού της *πόλεως* στη δημιουργία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού;
2. Ποια είναι η σημασία του όρου «πόλις»; Σε τι διέφερε η αρχαία ελληνική *πόλις* από τις αντίστοιχες που υπήρχαν τότε σε όλες τις χώρες της Ανατολής;
3. Ποια είναι τα κοινά χαρακτηριστικά και ποιες οι διαφορές μεταξύ των διαφόρων μορφών πολιτευμάτων που αναπτύχθηκαν στις αρχαίες ελληνικές *πόλεις*;
4. Ποιοι ήταν οι κοινωνικοί και πολιτικοί λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία των αρχαίων ελληνικών *πόλεων*;
5. Σε τι διέφεραν οι κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις που σημειώθηκαν στις χώρες της Μικράς Ασίας και της Μέσης Ανατολής από εκείνες που συνέβησαν την ίδια περίοδο στον ελληνικό χώρο;
6. Ποια ήταν η σημασία του όρου «σοφία» τον 7ο π.Χ. αι.;

Ο πολιτισμός της *πόλεως* και ο λόγος

Ο ρόλος του λόγου στον δημόσιο βίο των ελληνικών *πόλεων*

Ο λόγος στο πλαίσιο της ελληνικής *πόλεως*-κράτους καθίσταται το σημαντικότερο εργαλείο της πολιτικής ζωής, το βασικό μέσο για την απόκτηση και άσκηση εξουσίας.

Η σημασιακή εξέλιξη του όρου *λόγος*

Ο λόγος δεν είναι πλέον η βασιλική ρήση ή η θεϊκή εντολή, αλλά η δημόσια αντιπαράθεση διαφορετικών απόψεων, που προσπαθούν να πείσουν και να υπερισχύσουν η μια της άλλης με επιχειρήματα. Οι Έλληνες, μάλιστα, θεοποιούν τη δύναμη του λόγου (Πειθώ).